

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Постановка проблеми. Демократичні зміни у суспільному житті зумовили нове бачення, розуміння та переоцінку багатьох сталих положень і цінностей, зокрема не минули ці тенденції і спеціальну освіту. Як наслідок – на сучасному етапі однією з альтернативних форм здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку стало інклюзивне навчання.

Інклюзивне навчання передбачає перебування дитини з особливими потребами в масовому загальноосвітньому дошкільному чи шкільному закладі, оволодіння нею знаннями, вміннями та навичками в ті ж самі терміни, що і здоровою дитиною. Сама ідея інклюзії базується на тому, що життя і побут дітей з обмеженими можливостями мають бути найбільш наближені до умов і стилю життя суспільства, в якому вони перебувають [2].

Успішне впровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в Україні потребує вирішення таких завдань, як: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку, удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у відповідності до Конвенції ООН про права дитини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні та інших країнах світу зростає роль досліджень, спрямованих на дослідження особливостей становлення і розвитку інклюзивного навчання в країнах Західної Європи та Америки, пошук ефективних шляхів організації і проведення корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку, в загальноосвітньому просторі (Л. Вавіна, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, Н. Назарова, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, О. Таранченко, В. Феоктістова, Л. Шипіцина, Н. Шматко та ін.).

Метою статті є висвітлення концепцій та сучасних підходів до розбудови інклюзії в Україні, яка розглядається як системний процес, що спрямовується на задоволення права кожної дитини з особливостями психофізичного розвитку на якісну, доступну освіту за місцем проживання та задоволення її особливих освітніх потреб під час навчального процесу та у всіх сферах повсякденного життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема інклюзивного навчання активно розробляється у більшості країн Західної Європи та Америки. Ідея спільного навчання здорових дітей і дітей з порушеннями розвитку – не нова. Ще на початку ХХ століття Л.С. Виготський, одним з перших, обґрунтував ідею інтегрованого навчання. Актуалізовані основні положення вченого стали визначальними в *концепції нормалізації* (розроблена у 70-х роках ХХ століття у Скандинавії), яка стала підґрунтям для розвитку інтегративних процесів у світі. В основу концепції «нормалізації» було покладено ідею про те, що життя і побут людей з обмеженими можливостями повинні бути якнайбільш наближеними до умов і стилю життя суспільства, в якому вони живуть; суспільство має змінити своє ставлення до дітей з психофізичними порушеннями, забезпечувати захист їхніх прав та інтересів, а діти мають прийняти умови і стиль життя суспільства, в якому вони перебувають, і підлаштовуватися до них.

Концепція нормалізації стосовно цих дітей також означає, що 1) дитина з особливими освітніми потребами має загальні для усіх дітей потреби, головна з яких – потреба в любові та обстановці, що стимулює її розвиток; дитина повинна вести життя, максимально наближене до нормального; кращим місцем для неї є її дім; учитися можуть усі діти, якими б тяжкими не були порушення розвитку, тому всі повинні мати можливість отримати освіту.

Починаючи з 90-х років ХХ століття провідною моделлю сучасних суспільно-соціальних відносин стосовно осіб з порушеннями розвитку визначено *теорію включення*, яка на відміну від теорії нормалізації, ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей. Основоположним у теорії включення є те, що не особистість має прилаштовуватися до суспільних,

соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості.

Отже, на зміну поняття «інтеграція» приходять поняття «інклюзія» – **включення** (inclusion). Цьому сприяло розповсюдження Декларації прав дитини ООН, Саламанської Декларації ЮНЕСКО і програми дій щодо навчання осіб з особливими потребами в умовах інклюзії (Іспанія, м. Саламанка, 1994) [3].

Вочевидь, на сьогодні зміщуються акценти від адаптації людини до навколишнього середовища в бік адаптації середовища для задоволення потреб людини; сучасне суспільство (у широкому сенсі цього слова) «прийшло» до визнання та ствердження права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті і намагається усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права.

А.А. Колупаєва, автор першого в Україні дослідження з інклюзивної освіти, у своїй монографії «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи» [1] на основі аналізу науково-педагогічних джерел, міжнародних нормативно-правових документів та власних наукових розвідок подає засадничі понятійно-термінологічні визначення. Зокрема, вчений зазначає, що наразі визначаються кілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основними з них є інтеграція (integration) та інклюзія (inclusion). На тлі загальної термінологічної експансії англійської мови ця термінологічна лексика в останні роки досить широко почала використовуватися і в Україні, втім, іноді із досить суперечливою доречністю та відповідністю, на що вказує А.А. Колупаєва.

Інтеграція (integration (англ.) – цілий) у науковій літературі окреслюється багатьма теоретичними підходами до окремих її проблем, що відповідно ускладнює визначення та класифікацію її напрямів. У загальновизначеному розумінні **освітня інтеграція**, на думку А.А. Колупаєвої, передбачає надання можливості дітям з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах (групах) загальноосвітньої школи (дошкільного навчального закладу), при цьому ці діти мають опанувати програму масової або спеціальної школи (дошкільного навчального закладу), їм надаються усталені освітні послуги. Як

колективна форма освітньої інтеграції можуть функціонувати спеціальні класи (групи), в яких діти з особливостями психофізичного розвитку здобувають освітній рівень спеціальної школи-інтернату відповідно типу або загальноосвітнього закладу.

У міжнародних документах, зокрема у Саламанській декларації наголошується на тому, що «Інтеграція дітей та молоді з особливими освітніми потребами відбувається найкраще в рамках інклюзивних шкіл, які повинні приймати всіх дітей, не зважаючи на їхні фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні чи інші особливості» [3, с. 7]. За повної інклюзії (включення) всі учні є повноправними членами дитячого колективу, забезпечуються безбар'єрним доступом, підтримкою, за необхідності медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивна освіта, як зазначають у своїх дослідженнях вчені скандинавських країн, на відміну від інтеграції – це гнучка, індивідуалізована система навчання з психолого-педагогічною підтримкою дітей і молоді з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи, яка знаходиться поблизу місця проживання [3]. За інклюзивної системи навчання визнається та враховується різноманітність дитячого колективу, особливі освітні потреби задовольняються і у дітей з обмеженими можливостями здоров'я, і у дітей талановитих і обдарованих за допомогою індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм, спеціально розроблених та підібраних допоміжних навчальних матеріалів, додаткових посібників тощо [3].

А.А. Колупаєва пропонує дотримуватися такого визначення інклюзивного навчання, яке передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи (дошкільного навчального закладу) за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальною програмою в дошкільному навчальному закладі та індивідуальним навчальним планом в школі, дитина

забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом [1, с. 24].

Головною метою інклюзивного навчання і виховання є створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та утвердження людської гідності дітей з особливими потребами. Основними завданнями інклюзивного навчання і виховання є: забезпечення права дітей з особливими потребами на здобуття освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами; різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів і потреб; збереження і зміцнення морального і фізичного здоров'я вихованців; виховання в учнів любові до праці, здійснення їхньої допрофесійної підготовки, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення; виховання школяра як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе; надання у процесі навчання і виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку вихованця.

Слід зазначити, що основоположні засади інклюзивного навчання викладено в Саламанській декларації, в рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами. У цьому міжнародному документі наголошується, що «основним принципом інклюзивного навчання є те, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незважаючи на жодні труднощі чи відмінності між ними» [3, с. 9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз наукових джерел з проблеми становлення і розвитку спільного навчання здорових дітей та дітей з особливими освітніми потребами дав можливість визначити концептуальні засади інклюзивного навчання і показати, що на сучасному етапі процес здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку має чітко виражені тенденції, спрямовані на інтегрування таких дітей у масові навчальні заклади. Крім того аналіз останніх праць з досліджуваної проблеми засвідчив потребу у

подальших наукових розвідках з метою вивчення й уточнення особливостей розвитку і впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Література

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] / Алла Анатоліївна Колупаєва – К.: «Саміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: [навч.-метод. посіб. у 9 книгах] / За заг. ред. А.А. Колупаєвої. – Інклюзивна освіта: вибір батьків. – Книга 1. – К., 2010. – 70 с.

3. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994. – К., 2000. – 21 с.

Анотація. У статті висвітлюються концептуальні засадничі положення, що є основою розвитку інклюзивного навчання і виховання, визначаються основні підходи до надання освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку.

Ключові слова. Концепція нормалізації, теорія включення, освітня інтеграція, інклюзивне навчання, діти з особливостями психофізичного розвитку.

Аннотация. В статье представлены концептуальные основоположные идеи, которые являются основой развития инклюзивного обучения и воспитания, определяются основные подходы к получению образования детьми с особенностями психофизического развития.

Ключевые слова. Концепция нормализации, теория включения, образовательная интеграция, инклюзивное обучение.

Annotation. The article highlights the fundamental conceptual position, which is the basis of inclusive education and training, identifies the main approaches to educating children with special needs.

Keywords. The concept of normalization, the theory of inclusion, educational integration, inclusive education, children with special needs.